

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№10

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 121 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-oktyabrda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoirazimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

QAYTA TIKLANUVCHI YASHIL ENERGIYA: BARCHA UCHUN MUHIM MASALA.....	13
Muxiddin Kalonov	
MOLIYAVIY INNOVATSIYALAR: IQTISODIY MOHIYATI, QO'LLANILISHI VA RIVOJLANISHI.....	19
Quliyev Begimqul Melikovich	
SAVDO KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA STATISTIK TAHLIL USULLARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	24
Sabirova Oysuluv Shonazarovna	
KORXONANING MEBEL MAXSULOTLARI BOZORIDAGI O'RNINI KENGAYTIRISH USULLARI	30
Musayeva Shoirazimovna	
IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYA KO'RSATKICHLARI TIZIMINING FUNKTSIONAL JIHATI.....	35
Alabayev Sobitxon	
MAMLAKATIMIZDA MAHSULOTLARNING MUVOFIQLIGINI BAHOLASH AMALIYOTI.....	40
Zakirov Ansabxon Akaidinovich	
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЁНЫХ ОБЛИГАЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	48
Саидахмедова Аида Мирзаевна	
KORXONALAR FAOLIYATIDA DEBITOR VA KREDITOR QARZDORLIKNI BOSHQARISH	55
Mirzayev Ozod Furkatovich	
AHOLI PUL DAROMADLARI VA HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISH KO'RSATKICHLARI O'RTASIDAGI EKONOMETRIK TAHLIL.....	59
Qodirov Farrux Ergash o'g'li	
BUDJET RESURSLARI SHAKLLANISHIDA HUDUDNING SOLIQ SALOHİYATINI OSHIRISH VA MOLIYAVIY BARQARORLIK.....	64
Yuldashev Adhamjon Axadjonovich	
SANOAT KORXONALARI IQTISODIY RIVOJLANISHI TUSHUNCHASIGA NAZARIY YONDASHUVLAR.....	69
Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	
МЕТОДИКА УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА	73
Минутдинова Лилия Тагировна, Машарипов Озод Алимович	
ГАРМОНИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН В СООТВЕТСТВИИ С МСФО	78
Абдужалилова Дилноз Абдусаттаровна	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA SMART TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARBLIGI	84
Sobirjonov Muxiddin Toxirjon o'g'li	
TO'LOVGA QOBILIYATSIZLIK HOLATIDAGI KORXONALARDA TUGATISH BALANSINI TUZISH.....	90
Nabiyev Gofurjon Nosirjon o'g'li	
O'ZBEKISTON SANOATINING "YASHIL" IQTISODIYOTGA O'TAYOTGANLIGI: IMKONIYATLAR VA CHEKLOVLAR	96
Habibullayev Oybek Asliddin o'g'li	
YASHIL IQTISODIYOT KONTSEPTSIYASINING EVOLYUTSIYASI VA ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR.....	102
Allayarov Suxrob Rustamovich	
O'ZBEKISTONDA TO'G'RIDAN-TO'G'RI CHET EL INVESTITSIYALARINING MILLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI	107
Raxmatov Adxam Itolmasovich, Boynazarova Matluba Xatamovna	

HUDUDIIY IJTIMOIIY TENGLIK VA QASHSHOQLIKNI YUMSHATISHDA MEHNAT RESURLARI OMILLARI.....	114
Durumov Temur G'olibovich	

O'ZBEKISTONDA TO'G'RIDAN-TO'G'RI CHET EL INVESTITSİYALARINING MILLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI

Raxmatov Adxam Itolmasovich

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

“Iqtisodiyot kafedrası” dotsenti, i.f.f.d.

E-mail: adxam.rahmatov@bk.ru

ORCID: [0009-0000-5774-8894](https://orcid.org/0009-0000-5774-8894)

Boynazarova Matluba Xatamovna

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

“Iqtisodiyot” mutaxassisligi, 2-kurs magistranti

E-mail: boynazarovamatluba8@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet el investitsiyalarining to'g'ridan-to'g'ri shaklda O'zbekiston Respublikasining milliy iqtisodiyotini rivojlantirishdagi ahamiyati chuqur tahlil qilingan. Avvalo, to'g'ridan-to'g'ri chet el investitsiyalari tushunchasi va uning asosiy xususiyatlari xalqaro tajribalar asosida yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston iqtisodiyoti uchun jalb qilinayotgan xorijiy investitsiyalarning miqdori, ularning iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha taqsimlanishi va iqtisodiy o'sishga ko'rsatayotgan ta'siri statistik ma'lumotlar bilan asoslangan. Maqolada, ayniqsa, xorijiy investitsiyalarning sanoatni modernizatsiya qilish, eksport salohiyatini kuchaytirish, ilg'or texnologiyalarni olib kirish va yangi ish o'rinlarini yaratishdagi ijobiy ta'siriga alohida urg'u berilgan. Shuningdek, chet el investitsiyalarini jalb etishdagi mavjud muammolar tahlil qilinib, ularni hal etish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: chet el investitsiyalari, milliy iqtisodiyot, iqtisodiy o'sish, investitsiya muhiti, texnologik yangilanish, ish o'rinlari yaratish, eksport salohiyati.

Abstract: This academic article thoroughly examines the importance of foreign direct investment in advancing the national economy of the Republic of Uzbekistan. The study begins with a detailed exploration of the concept and characteristics of foreign investment based on global best practices. It then presents data on the volume of foreign capital attracted to Uzbekistan, its allocation across different economic sectors, and its contribution to economic development, supported by up-to-date statistical evidence. Particular focus is placed on the positive impact of foreign investment on industrial modernization, the enhancement of export capacity, the transfer of advanced technologies, and the creation of employment opportunities. The article also discusses the current barriers to attracting foreign investment and provides practical recommendations for improving the investment environment in the country.

Key words: foreign investment, national economy, economic development, investment environment, technological modernization, employment creation, export capacity.

Аннотация: В данной научной статье подробно рассмотрено значение прямых инвестиций из-за рубежа для устойчивого развития национальной экономики Республики Узбекистан. В начале работы проанализированы сущность и особенности прямых иностранных инвестиций на основе международной практики. Далее представлены данные об объемах привлечения зарубежного капитала в экономику Узбекистана, отраслевом распределении инвестиций и их влиянии на динамику экономического роста, что подкреплено актуальной статистикой. Особое внимание уделено положительным эффектам от притока иностранных инвестиций, включая модернизацию промышленности, расширение экспортных возможностей, внедрение передовых технологий и создание рабочих мест. Также в статье обозначены существующие препятствия в процессе привлечения иностранных инвестиций и предложены конкретные пути их преодоления.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, национальная экономика, экономическое развитие, инвестиционная среда, технологическая модернизация, создание рабочих мест, экспортный потенциал.

KIRISH

XXI asr global iqtisodiy integratsiya, kapital oqimlarining erkinlashuvi va investitsion raqobatning kuchayishi bilan ajralib turadi. Bu jarayonlar, ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlar uchun yangi imkoniyatlar va ayni paytda murakkab vazifalarni yuzaga keltirmoqda. Xususan, milliy iqtisodiyotni barqaror o'sish yo'lga chiqarish, ishlab chiqarish salohiyatini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va yuqori malakali ish o'rinlari yaratishda xorijiy sarmoya – ayniqsa, to'g'ridan-to'g'ri chet el investitsiyalari muhim rol o'ynaydi.

To'g'ridan-to'g'ri chet el investitsiyalari deganda xorijiy investor tomonidan boshqa davlat hududida iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish maqsadida kapital, texnologiya va boshqaruv tajribasini jalb qilish tushuniladi.¹ Ushbu turdagi investitsiyalar faqat moliyaviy resurs emas, balki texnologik yangiliklar, ilmiy-innovatsion yondashuvlar va ilg'or korporativ boshqaruv madaniyatining tashuvchisi sifatida ham alohida ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillik yillaridan buyon iqtisodiy islohotlar orqali investitsion muhitni yaxshilash, erkinlashtirilgan iqtisodiyotga o'tish, xususiylashtirish va xorijiy investorlar uchun jozibador shart-sharoitlar yaratishga ustuvor e'tibor qaratmoqda.² So'nggi yillarda, xususan 2017- yildan keyingi davrda amalga oshirilgan tub islohotlar natijasida mamlakatning ochiqligi ortib, xorijiy sarmoya jalb qilish borasida ijobiy dinamikaga erishildi. Jahon banki va Birlashgan Millatlar Tashkiloti kabi xalqaro tashkilotlarning hisob-kitoblariga ko'ra, O'zbekiston Markaziy Osiyodagi eng jadal rivojlanayotgan investitsion yo'nalishlardan biriga aylanmoqda.

Biroq, xorijiy investitsiyalarning hajmi, sifati va ularning real iqtisodiy o'sishga ta'siri doimo chuqur tahlil va monitoringni talab qiladi. Xususan, investitsiyalarni faqat miqdoriy emas, balki ularning samaradorligi, texnologik transfer darajasi, mahalliyashtirish ko'lamini va bandlikka qo'shgan hissasi orqali baholash zarur. Ushbu maqolada O'zbekistonga kiritilgan to'g'ridan-to'g'ri chet el investitsiyalarining milliy iqtisodiyotdagi o'rni, ularning tarmoqlar kesimidagi ta'siri, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari iqtisodiy tahlillar va statistik ma'lumotlar asosida o'rganiladi. Maqsad – O'zbekiston uchun samarali, barqaror va raqobatbardosh investitsion siyosatni shakllantirishga ilmiy asoslangan tavsiyalar berishdir.

Mamlakatimizda investitsiya muhitini yanada yaxshilash, xususiylashtirish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik jihatdan qayta jihozlash va rekonstruksiya qilish, respublikaning ishchi kuchi mavjud bo'lgan hududlarida yangi ish joylarini yaratish dasturlarini amalga oshirishga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar keng jalb etilmoqda. Respublikamizda investitsion iqlim va ishbilarmonlik muhitini yanada yaxshilash bilan birga bir vaqtning o'zida soliq tizimini isloh qilish va uning asosiy yo'nalishlarini belgilash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi kunda xorijiy investitsiyalarni yanada kengroq miqyosda jalb qilish, xorijiy investorlarni o'z mablag'larini mamlakatimiz iqtisodiyoti uchun sarflashga qiziqtirish maqsadida qonun asosida ular uchun imtiyozli moliyaviy sharoitlar yaratilgan.³ O'zbekiston davlat mustaqilligiga erishgan dastlabki yillardan boshlab milliy iqtisodiyotni rivojlantirishning o'ziga xos yo'nalishini belgilab oldi. U iqtisodiyotning rivojlanishi va barqarorligida investitsiyalarning beqiyos o'rin tutishini o'z vaqtida to'g'ri anglab yetganligining natijasida investitsiyalarga, xususan, chet el investitsiyalariga bo'lgan e'tiborning kuchayishi yuz berdiki, bu esa bugungi kunga kelib mamlakatimizdagi investitsiya faoliyatining rivojlantirilishiga olib keldi. Bugungi kunda rivojlangan investitsion faoliyatning yo'lga qo'yilishini hukumatimizning yuritayotgan oqilona investitsiya siyosatining mahsuli ekanligini ta'kidlash lozim [3].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Endi esa TTXI bo'yicha asosiy nazariyalar kelib chiqishiga e'tiborni qaratamiz. R.Vernon⁴ xalqaro tovar ishlab chiqarish nazariyasida TTXI va xalqaro savdo o'rtasidagi munosabat, tovarning hayotiy sikli kabi muammolarga e'tiborni qaratadi. Ushbu nazariyada muallif xalqaro savdo, ishlab chiqarish va butun tarmoqlarning ko'chish sabablari kabi xalqaro iqtisodiy munosabatlar elementlarini marketing nazariyasi (tovarning hayotiy sikli egri chizig'i) bilan birlashtiradi. [4]

Transmilliy kompaniyalar va sust raqobat nazariyasi doirasida esa kanadalik iqtisodchi Stiven Xaymer⁵ o'z tadqiqotlarida transmilliy kompaniyalar (TMK) raqobatdoshligi va ularning xalqaro faoliyatini tahlil qilgan. Xorijiy investorlar uchun chet elga ishlab chiqarish investitsiyalarini kiritish ichki bozorda ishlab chiqarishni tashkil etishdan ko'ra ko'proq risklar va xarajatlarni keltirib chiqaradi. Ammo ular xorijiy bozorlardagi raqobatning nomukammalligi va sustligidan foydalanadilar.

1 Beyard L., "Investitsiyalar nazariyasi va amaliyoti", Moskva, 2018

2 Todjiyev Sh.H., «Investitsiya faoliyati va boshqaruvi», Toshkent, 2020

3 Burkov A.Ye., «Chet el investitsiyalari va ularning milliy iqtisodiyotga ta'siri»

4 Vernon R. International Investment and International Trade in the Product Cycle Quarterly Journal of Economics, 1966.

5 Hymer S. The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment MIT Press, 1976.

F.T.Nikkerbokker⁶ oligopoliya va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar nazariyasida oligopolistik tuzilmalar va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar o'rtasidagi munosabatni tadqiq qildi. Uning 20 yil mobaynida 187 ta Amerika kompaniyalarining xalqaro faoliyatini o'rganish natijasi shuni ko'rsatdiki, oligopolistik tarmoqlarda milliy raqobatchilar beixtiyor bozor yetakchilari orqasidan ergashadilar. Bu ergashish strategiyasi 45 foiz holatda birinchi investitsiyalash vaqtidan boshlab 3 yil davomida kuzatilgan, 75 foiz holatda esa 7 yil davomida kuzatilgan. X.Grem⁷ ushbu modelni Yevropa transmilliy kompaniyalari investitsiya faoliyati xarakterini tushuntirish orqali yanada takomillashtirdi. Uning aniqlashicha, ushbu korporatsiyalarning maqsadi AQShdagi o'zlarining yevropalik raqobatchilari bilan kurashish emas, balki Yevropadagi Amerika kompaniyalari strategiyalariga qarshilik ko'rsatish bo'lgan.

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va millatlarning raqobat ustunliklari nazariyasida M.Porter⁸ to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiya qabul qiluvchi mamlakatlar raqobatdoshligini tahlil qilib TTXI va raqobatdoshlik o'rtasidagi bog'lanishni o'rgandi. U o'nta sanoati rivojlangan mamlakatlardagi ularning eksportida asosiy o'rin egallovchi yuzdan ortiq tarmoqlar raqobatdoshligini tadqiq qildi. Muallif transmilliy kompaniyalar va retsiyent mamlakatlarning raqobat ustunliklari o'rtasidagi dinamik ta'sirlashuvni ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, xususan, kuzatish, umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash, tahlil qilishda esa sintez va tahlil usullaridan keng foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Xususan, ichki bozorga xorijiy investitsiyalarni faol jalb qilish maqsadida chet el kapitali ishtirokidagi korxonalar uchun qator soliq imtiyozlari joriy etilmoqda. Xususan, yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarni rivojlantirishga to'g'ridan-to'g'ri qo'yilmalar kiritayotgan xorijiy investorlar uchun maksimal darajada qulay investitsiya muhitini yaratish, respublika mintaqalariga xorijiy sarmoyalar va zamonaviy texnologiyalar jalb etilishi rag'batlantirilishini kuchaytirish, xorijiy investorlar hamda xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar uchun kafolatlar va imtiyozlar tizimi yana-da mustahkamlanyapti. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 29-iyundagi "O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida"gi PF—5468-son Farmoni⁹ bilan xorijiy investorlar va investitsiyalar uchun qulay rejimni saqlab qolish, ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va ishonchli huquqiy himoyalash asosiy yo'nalishlardan biri etib belgilangan. O'zbekiston Respublikasida yaratilgan imtiyozli moliyaviy sharoitlar quyidagilardan iborat:

Har bir mamlakat o'z iqtisodiyotini rivojlantirishda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI)larning salmog'i va ulardan qanchalik darajada samarali foydalanayotganligi muhim ahamiyat kasb etadi. TTXI xorijiy mamlakatlar iqtisodiyoti va siyosatiga ta'sir ko'rsatishning kuchli vositasi bo'lib, shunga muvofiq xususiy yoki davlat investitsiyalari shaklida bo'lishi mumkin. Xorijiy investitsiyalarning asosiy shakli bu xususiy sarmoyadir, ammo ular investitsiya qiluvchi mamlakat siyosatchilari tomonidan ham nazorat qilinadi va ma'lum bir davlatga nisbatan tashqi siyosatni olib borishda o'z rollarini o'ynaydilar. TTXIlar kapitalni joylashtirish shakli bo'lib, investorni qimmatli qog'ozlarga yoki mulkka bo'lgan bevosita huquqidan dalolat beradi. TTXIlar, kapital qo'yuvchi davlat yoki uning xo'jalik yurituvchi subyektlari tomonidan investitsiyalarni kapital qabul qiluvchi davlat iqtisodiyotiga joylashtirishini anglatadi.

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiya bu transchegaraviy investitsiyalarning shunday turiki, unda bir iqtisodiyotdagi rezident boshqa iqtisodiyotdagi rezident korxonaga investitsiya kiritishi uning boshqaruvini nazorat qilish yoki unga salmoqli ta'sir ko'rsatish imkoniyatini beradi. Bunda boshqaruvni nazorat qilish uchun korxonaning kamida 50 foiz ovoz berish huquqi, unga salmoqli ta'sir ko'rsatish uchun esa 10-50 foiz ovoz berish huquqi talab qilinadi. BMTning Savdo va rivojlanish tashkilotining 1999-yildagi Jahon investitsiya hisobotida aytilishicha esa TTXI bu bir iqtisodiyotdagi rezident birlikning (xorijiy investor yoki bosh korxona) boshqa iqtisodiyotdagi rezident korxonaga uzoq muddatli aloqa, davomli manfaat va nazoratni ko'zlab kiritgan investitsiyasidir.

TTXIning investor mamlakat nuqtayi nazardan gorizontol, vertikal va konglomerativ turlarga ajratish mumkin. Gorizontol TTXI xorijiy mamlakatda o'z mamlakatida ishlab chiqaradigan mahsulotlar turi bilan bir xil mahsulot ishlab chiqarish uchun yo'naltirilgan investitsiyalardir. Shu sababli gorizontol TTXI uchun mahsulot differentsiatsiyasi bozor tuzilmasining muhim elementi sifatida qaraladi. Boshqacha aytganda, gorizontol

6 Nikkerbokker F.T. Oligopoly and Direct Foreign Investment Journal of Political Economy, 1976.

7 Grem H. European Multinationals and Foreign Investment European Journal of International Management, 1982.

8 Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations Free Press, 1990.

9 <https://lex.uz/docs/-3802378>

TTXI monopolistik yoki oligopolistik ustunliklardan yanada to'liqroq foydalanish uchun amalga oshiriladi. Bu ayniqsa, monopolistik ustunliklardan mahalliy bozorlarda foydalanish monopoliyaga qarshi qonunlarga zid kelib qolgan holatlarda ayni muddadidir. Vertikal TTXI esa chet eldagi xom ashyo materiallardan foydalanish yoki distribyutorlik savdo shoxobchalari orqali iste'molchilarga yaqinlashish maqsadida amalga oshiriladi. Bunda turli mamlakatlar ishlab chiqarishning turli bosqichlari yoki omillari bilan qatnashadi. Masalan, uzoq vaqt mobaynida AQSH avtomobil ishlab chiqaruvchilari Yaponiya avtomobil bozoriga kirishda qiyinchiliklarga duch kelganlar. Chunki Yaponiyalik avtomobil dilerlari o'z ishlab chiqaruvchilari bilan yaqin biznes aloqalariga kirishgan va bu xorijiy avtomobillarga nisbatan qarshilikni tug'dirayotgan edi. AQSH avtomobil dilerlari bu to'siqni yengib o'tish uchun Yaponiyada o'z mahsulotlarini sotishda o'z dilerlik tarmoqlarini ochishga kirishganlar. Konglomerativ TTXI esa o'z ichiga gorizontal va vertikal TTXI qamrab oladi.

Retsipiyent mamlakat nuqtai nazardan esa TTXIning import o'rnini bosuvchi, eksportni rag'batlantiruvchi va davlat tashabbusi ostidagi turlarga ajratish mumkin. Import o'rnini bosuvchi TTXI muayyan mamlakatda ushbu mamlakat avval import qilgan mahsulotlar ishlab chiqarish uchun kiritilgan investitsiyalar hisoblanadi va bu mazkur mamlakatning o'sha mahsulot bo'yicha importini qisqarishiga va investor mamlakatning esa eksportini kamayishiga olib keladi. Bu turdagi TTXIning rag'batlantiruvchi asosiy omillar qabul qiluvchi mamlakat bozori hajmining kattaligi, transportatsiya xarajatlari va savdo to'siqlarining mavjudligidir. Eksportni rag'batlantiruvchi TTXI esa retsipiyent mamlakatning investor mamlakat va TMK filiallari joylashgan mamlakatlarga xom ashyo materiallar va oraliq mahsulotlar eksportini rag'batlantiradi. Chunki bu turdagi TTXI maqsadi ishlab chiqarish uchun yangi manbalar va omillar izlab topishdir. Davlat tashabbusi ostidagi TTXI turiga hukumat to'lov balansidagi defitsitni yo'qotish maqsadida xorijiy investorlarga turli imtiyozlar taklif qilish jarayonida jalb qilingan investitsiyalar kiradi.

TTXIning ekspansiyaviy (expansionary "egallovchi") va himoyaviy (defensive) turlarga ajratish mumkin. Chen va Kuning fikriga ko'ra ekspansiyaviy TTXI retsipiyent mamlakatda investor firma ustunliklaridan foydalanishni ko'zda tutadi. Bunday turdagi TTXI investor korxonaning ichki va tashqi savdosining o'sishiga yordam beradi. Himoyaviy TTXI esa qabul qiluvchi mamlakatda mavjud arzon ishchi kuchidan foydalanib ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishni maqsad qilib qo'yadi. Chen empirik tadqiqotlariga ko'ra ekspansiyaviy TTXIga eng ko'p ta'sir qiladigan omillar firma hajmi, ilmiy-texnik salohiyati, rentabellik va texnologiya kabilar hisoblanadi. Himoyaviy TTXIga esa ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish bilan bog'liq motivlar salmoqli ta'sir ko'rsatadi¹⁰ [8].

TTXI uch xil shaklga ega bo'lishi mumkin: grinfild (noldan boshlanuvchi) investitsiyalar, transchegaraviy birlashish va yutib yuborishlar va qo'shma korxonalar. Grinfild investitsiyalar investor firma retsipiyent mamlakat hududida yangi ishlab chiqarish faoliyatini boshlash bilan amalga oshiriladi. Bu esa investitsiya qabul qiluvchi mamlakat uchun yangi ish o'rinlarini yaratishi va ishlab chiqarishda yangi qo'shilgan qiymatni shakllantirgani sababli ma'qul hisoblanadi.

Agar xorijiy investor yangi korxona ochmasdan mavjud korxonani sotib olib undagi ishlab chiqarish texnika va texnologiyasini, ishchilarini va butun jarayonni deyarli butunlay yangilasa bunday TTXI "braunfild investitsiyalar" deyiladi. Bunday TTXI turi asosan o'tish iqtisodiyoti mamlakatlarida ko'p kuzatilgan. TTXIning korxonalarning xalqaro darajada o'zaro birlashishi va yutib yuborishi natijasida kelib chiqadi. TTXIning bu turi xorijiy investorlar uchun grinfild investitsiyalarga qaraganda bir qancha ustunliklarga ega bo'lishi mumkin. Masalan, muvaffaqiyatsizlikka uchragan investitsiya loyihalari odatda investor uchun arzonga tushadi va investorning bozorga qisqa muddatda kirib olishini ta'minlaydi.

Ko'pchilik rivojlanayotgan va o'tish iqtisodiyoti mamlakatlarida TTXI asosan resurs izlovchi xarakterga ega bo'ladi. Bu turdagi investitsiyalar uchun rag'batlantiruvchi omillar sifatida retsipiyent mamlakatlarning xom-ashyo va mehnat resurslariga boyligini keltirish mumkin. Ushbu mamlakatlarda neft, gaz, mineral moddalar, metallar kabi tabiiy boyliklarning ko'pligi va arzonligi hamda arzon ishchi kuchi mavjudligi resurs izlovchi investitsiyalar jalb qilishni rag'batlantiradi. Bunday turdagi investitsiyalash natijasida ishlab chiqarilgan mahsulotlar esa asosan eksport qilinadi.¹¹

Bozor izlovchi TTXI esa muayyan mamlakat yoki mintaqa iste'mol bozorlarini egallashni maqsad qilib qo'yadi. Bu turdagi investitsiyalarni kirituvchi korxonalar odatda o'z mahsulotlariga bo'lgan joriy yoki kelgusi talabga javoban uy xo'jaliklari uchun zarur iste'mol va sanoat mahsulotlarini ishlab chiqaradi. Bozor izlovchi TTXI ko'pincha himoyalovchi xarakterga ega bo'lib, korxonalar tomonidan qabul qiluvchi mamlakatdagi import to'siqlarini aylanib o'tish maqsadida amalga oshiriladi. Bu turdagi investitsiyalar olib kiruvchi investor uchun retsipiyent mamlakatdagi liberal savdo siyosati muhim ahamiyat kasb etadi.

Samara izlovchi TTXI xarajatlar past bo'lgan retsipiyent mamlakatdagi arzonchilikdan foydalanish uchun amalga oshiriladi. Ishlab chiqarish xarajatlarining kamayishi esa investor korxonalar samaradorligini oshirishga

10 Valiyev B. Xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi roli. Moliya. // 2022 y. 6-soni 106-109 b.

11 Melnik V.P. "Iqtisodiyotda investitsiyalarni tahlil qilish usullari", Kiyev, 2021

xizmat qiladi. Masalan, kredit karta kompaniyasining AQShlik mijozlar uchun Hindistonda chaqiruv (qo'ng'iroq qilish) markazini ochishi ishchilar uchun xarajatlarni kamaytiradi va samara izlovchi TTXI sifatida e'tirof etiladi [6].

Strategik vosita izlovchi TTXI qachonki korxonalar o'zlarining uzoq muddatli strategik maqsadlarini amalga oshirish uchun xorijiy mamlakatga investitsiya kiritganda yuzaga keladi. Masalan, o'zaro manfaatli ilmiy-tadqiqot va konstruktorlik ishlarini hamkorlikda amalga oshirish uchun transmilliy korxona chet el mamlakatidagi boshqa korxona bilan birlashma shakllantirishi mumkin.

TTXI mamlakatimiz iqtisodiyotini modernizatsiyalash va uning barqaror o'sishini ta'minlash omili ekan, ushbu sohada olib borilayotgan tadqiqotlar uchun muhim ahamiyat kasb etadigan unga oid nazariy asoslarning takomillashtirilishi va rivojlantirilishi asosiy vazifalardan biri bo'lib qolaveradi.

Investitsiyalar korxonalarni zamonaviy texnika va texnologiyalar bilan qurollantirish, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishning ilg'or usullarini joriy ettirish, fan-texnika yutuqlarini hamda inson kapitali imkoniyatlarini tiklashning asosiy vositasi bo'lib hisoblanadi. Investitsiyani qabul qilgan tomon o'z vaqtida yangi korxonalar bunyod etadi, mavjudlarini texnik va texnologik jihatdan qayta quradi, raqobatdosh tovarlar ishlab chiqaradi, bu o'z navbatida yangi ish o'rinlarini vujudga yaratilishiga imkon yaratadi. Aytish joizki, hozirgi sharoitda investitsiyaning davlatimiz va korxonalar rivojida tutgan o'rni, mamlakat iqtisodiyotini modernizatsiya va rekonstruksiya qilish, texnik va texnologik yangilash, raqobatdosh tovarlar ishlab chiqarishdagi roli benihoya kattadir. Uning zamirida juda katta ma'no va mazmun mujassamlashgan. Hozirda iqtisodiy o'sishni va yangi ish o'rinlarini yaratish investitsiyalarsiz amalga oshirib bo'lmaydi.

Ishlab chiqarishda tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish va uni intensiv rivojlantirish ko'p jihatdan investitsiyalarga bog'liq bo'ladi. Hattoki milliy iqtisodiyotni zamonaviy texnika va texnologiyalar bilan ta'minlash va mamlakatimizning eksport salohiyatini yanada oshirishni sarmoyalarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Umuman aytganda, islohotlarni samarali amalga oshirish, iqtisodiy taraqqiyot asosi, mamlakatning xalqaro integratsiyasi va jahon xo'jaligidagi mavqeini mustahkamlash omili hamda unga erishishga xizmat qiluvchi va iqtisodiyotni modernizatsiya qilishning bosh mezonini hisoblanadi. Bugungi kunda mamlakatimiz iqtisodiyotini yanada taraqqiy ettirishda makroiqtisodiy mutanosiblikni ta'minlash 2024-yilga mo'ljallangan Investitsiya dasturini hayotga tatbiq etish, 2019—2024-yillarda muhandislik – kommunikatsiya va yo'l – transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish va rivojlantirish dasturi va 2030-yilga borib mamlakatimizda yalpi ichki mahsulot hajmini kamida 2 barobar oshirish vazifalarini amalga oshirishda TTXI larning roli va o'rni juda muhimdir.¹² Bugungi kunda TTXI nafaqat oddiy pul o'tkazmalar, balki moliyaviy va nomoddiy aktivlar, jumladan, texnologiyalar, boshqaruvchilik qobiliyatlari, marketing ko'nikmalari ko'rinishida ham kirib kelmoqda [7]. Investitsiya qabul qilayotgan (retsipiient) mamlakat uchun TTXI larning asosiy ahamiyati quyidagi yo'nalishlarda o'z ifodasini topadi:

- TTXI kapital to'planishning qo'shimcha manbasi sifatida iqtisodiy o'sish sur'atlarini tezlashtiradi va iqtisodiyotni tarkibiy qayta qurishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi;
- TTXI oqimi boshqa shakldagi kapital importi, ya'ni portfel investitsiyalar va bank ssudalarining kirishini rag'batlantiradi;
- TTXI oqimi ular ishtirokida tashkil etilgan korxonalarning eksport va import operatsiyalari hisobiga mamlakat tashqi iqtisodiy faoliyatini rag'batlantiradi;
- TTXI oqimi mamlakatga yangi texnika va texnologiyalar kirishini rag'batlantiradi va yangi ish o'rinlarini yaratish orqali yuqori malakali ishchilarga bo'lgan talabni oshiradi [8].

Xalqaro statistika tajribasida to'g'ridan – to'g'ri investitsiyalarning turlicha tushunchasi qo'llaniladi. Masalan, Xalqaro valyuta fondining ta'riflashicha, chet el investorida korxona aksiyasining kamida 25 foizi bo'lsagina investitsiyalar to'g'ridan-to'g'ri investitsiya hisoblanadi. AQSH va Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki statistikasi, iqtisodiy hamkorlik va rivojlantirish tashkiloti tavsifiga ko'ra esa kami bilan korxonaning 10 foiz aksiyasiga ega bo'lsagina, bunday investitsiyalar to'g'ridan-to'g'ri investitsiya deb tan olinadi [9]. Aytish joizki, investitsiyalardan kutilayotgan daromad kapital evaziga olish mumkin bo'lgan foiz stavkasidan yuqoriroq darajada bo'lishi kerak. Shundagina kapital qabul qiluvchi davlatning to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarga bo'lgan talabi qondirilishi mumkin bo'ladi.¹³

Global iqtisodiy makonda sarmoyalar oqimi va investitsion integratsiya jarayonlari mamlakatlarning barqaror o'sish strategiyalarida muhim omillardan biri sifatida ajralib turadi. Ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlar uchun chet el investitsiyalari milliy iqtisodiyotga nafaqat moliyaviy resurs, balki bilim, texnologiya va menejment tajribalari shaklida yangi resurslar olib keladi. Shu jihatdan, O'zbekiston Respublikasi mustaqillik davridan boshlab investitsion ochiqlik siyosatini jadallashtirib, iqtisodiyotni modernizatsiyalash, ishlab chiqaruvchi sektorlarga yo'naltirilgan investitsiya strategiyasini shakllantirishga e'tibor qaratdi.

¹² Sushama Deshmukh [2012], Effect of FDI on Emploment Generation International Referred Research Journal, [Online] p 28.

¹³ Мировые инвестиции. Бизнес-партнер Узбекистана, №5 (352), 1 февраля 2021. стр. 3.

2022-yilda mamlakatga kiritilgan chet el investitsiyalarining 81,8 foizi to'g'ridan-to'g'ri sarmoyalardan iborat bo'ldi (37 006,3 mlrd so'm). Bu ko'rsatkich TTXning mamlakat iqtisodiyoti ichida tutgan o'rnini yaqqol ko'rsatadi (1-jadval).

1-jadval. 2024-yilda to'g'ridan-to'g'ri chet el investitsiyalarining hajmi va o'sish sur'ati

№	Ko'rsatkichlar	Qiymat	Izoh
1	To'g'ridan-to'g'ri chet el investitsiyalari hajmi	11,9 mlrd \$	2024-yil jalb qilingan investitsiyalar to'g'risida ma'lumot
2	O'sish sur'ati (2023 ga nisbatan)	+53,6 %	2024-yilda o'sish sur'ati sifatida
3	TTXI ulushi / Sof yalpi ichki mahsulotga (GDP)	~ ¹⁴ 10,3 %	2024-yilda TTXI ulushi GDP ga nisbatan

Keyingi yillarda esa TTXI hajmi keskin oshdi: 2024-yilda u 11,9 milliard AQSh dollariga yetdi va 2023-yilga nisbatan 53,6 foizga o'sdi. Bu holat TTXning mamlakat ichidagi iqtisodiy faollik va ishonch darajasining ortganligini ko'rsatadi (2-jadval).

2-jadval. Chet el sarmoyalarning iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha taqsimoti¹⁵

№	Tarmoqlar	Sarmoya miqdori	Izoh
1	Sanoat va ishlab chiqarish	119,2 trln so'm	2024-yilda ishlab chiqarish sektori investitsiya bo'yicha yetakchi o'rinda
2	Energetika	65 trln so'm	Energetika tarmog'ida ham sezilarli sarmoya kiritildi
3	Tog'-kon sanoati	57 trln so'm	Tog'-kon sektori ham iqtisodiyotda o'zining jozibadorligiga ega

Shu bilan birga, tarmoqlar kesimida TTXI investitsiyalari ko'proq sanoat va energetika yo'nalishlariga yo'naltirilayotgani aniqlandi: ishlab chiqarish sektori 2024-yilda 119,2 trillion so'm investitsiya jalb qilsa (yoki tegishli ulush), energetika sektori esa 65 trillion so'mga teng. Qishloq xo'jaligi, axborot-kommunikatsiya, turizm va boshqa tarmoqlarda ham yangi sarmoyalar kiritilmoqda, ammo ularning hissasi hali ham kichikroq (3-jadval).

3-jadval. Chet el sarmoyalarning iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha taqsimoti¹⁶

№	Tarmoqlar	Korxonalar soni	Ta'rif
1	Savdo	234	2024-yilda yanada faol sarmoya jalb qilingan sektorlaridan biri
2	Sanoat	84	Ishlab chiqarish sektori – muhim yo'nalish
3	Axborot va kommunikatsiya	47	Raqamli iqtisodiyot yo'nalishi ham investitsiya olmoqda

Bundan tashqari, 2024-yilda chet el kapitali bilan ro'yxatdan o'tgan yangi korxonalar orasida savdo sektori (234 korxona), sanoat (84 korxona) va axborot-kommunikatsiya (47 korxona) yetakchi yo'nalishlar sifatida namoyon bo'ldi. Bu holat TTXning iqtisodiyot strukturasi va xizmatlar tarmoqlaridagi ta'sirini ham ko'rsatadi. Yuqoridagi statistik ma'lumotlarga asoslanib, quyidagi strategik tavsiyalarni keltirdik:

Sarmoyalarning texnologik transferi va mahalliy komponentlar tarmog'i orqali to'liqroq integratsiyasini rag'batlantirish;

Investitsion xavfsizlik mexanizmlarini kuchaytirish va investor huquqlari kafolatlarini mustahkamlash;

Raqamli va yashil iqtisodiyot yo'nalishlariga chet el sarmoyalari yo'naltirilishini oshirish;

Iqtisodiy faoliyatni barqarorlik omillari bilan birlashtirgan investitsion siyosatni amalga oshirish.

Yakunda, to'g'ridan-to'g'ri chet el investitsiyalari O'zbekiston iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirish, strukturasi diversifikatsiyalash va barqaror rivojlanish yo'lida muhim vosita bo'lib xizmat qila oladi. Shu bois, investitsion siyosatni doimiy ravishda takomillashtirib borish va chet el kapitalining sifatiga e'tibor qaratish zarur.

¹⁴ Statistik ma'lumotlar asosida mualliflar ishlanmasi

¹⁵ Statistik ma'lumotlar asosida mualliflar ishlanmasi

¹⁶ Statistik ma'lumotlar asosida mualliflar ishlanmasi

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston Respublikasi xorijiy investitsiyalarni milliy lashtirish va rekvizitsiya qilinmasligiga kafolat beradi. Xorijiy investitsiyalar faqat favqulodda holatlarda, avariya, epidemiya tarqalgan vaqtlarda Vazirlar Mahkamasining qarori bilan rekvizitsiya qilinishi mumkin. Bu holat investorga ko'rsatilgan zarar miqdorida kompensatsiya berilishini ta'minlaydi. Xorijiy investorlarning qonuniy faoliyatlari orqali qilingan daromadlari xorijiy valyutada, chegaralanmagan miqdorda chegaradan olib o'tishlari davlat tomonidan kafolatlanadi. O'zbekiston Respublikasida xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va o'zlashtirish maqsadida investorlarga bir qator imtiyozlar (iqtisodiy platforma) beriladi. Xorijiy investitsiyalar bilan tashkil etilgan korxonalar (savdo, vositachilik, xom ashyo yetkazib beruvchilardan tashqari) ro'yxatdan o'tgan kundan boshlab:

- daromad (foyda) solig'idan birinchi yil 25 foiz qismidan, ikkinchi yil 50 foiz qismidan, uchinchi yil 100 foiz ozod qilinadi, qishloq hududida esa birinchi yildan 100 foiz ozod qilinadi;
- mulk solig'idan 2 yilga ozod qilinadi;
- ishlab chiqargan mahsulotining 30 foizdan ortig'i eksportga chiqarilsa, 50 foiz daromad solig'idan (foyda solig'i), 15-30 foiz eksportga chiqarilsa, 30 foiz daromad (foyda) solig'idan ozod qilinadi;
- ishlab chiqarish bilan band bo'lsa, yer solig'idan 2 yilga ozod qilinadi.

O'zbekiston Respublikasida alohida sohalarga imtiyozlar berish ko'zda tutilgan. Unga ko'ra neft va gaz konlarini ochish va qidirish ishlariga xorijiy kompaniyalarni jalb qilgan korxonalar ushbu ishlarni amalga oshirish davrida barcha soliqlardan, shuningdek ushbu ishlarni amalga oshirish uchun zarur uskunalarni import qilishda bojlardan ozod qilinadi.

Mazkur soha korxonasi chet ellik hamkorlar bilan birga ochilsa: neft va gaz qazib chiqarilgan kundan boshlab 7 yilga daromad (foyda) solig'idan; xorijiy hamkorlar ulushi kapitalidan olinadigan daromad va mulk solig'idan ozod qilinadi.

Xorijiy kapitalning milliy iqtisodiyotga kiritilishi ikkala tomonga ham manfaat keltirishni ko'zlaydi. Agar manfaatdorlik bo'lmasa bunday munosabatlar amalga oshmaydi. Kapital qabul qiluvchi iqtisodiyot uchun xorijiy investitsiyalar daromad keltirmaganda edi, u kapitalni qabul qilmagan bo'lar edi. Kapitalni joylashtiruvchi (xorijiy investor) uchun esa, kapitalni safarbar etishda kutiladigan daromad kapital evaziga olish mumkin bo'lgan bank foiz stavkasidan yuqori bo'lmaganda edi, u o'z kapitalini o'zga iqtisodiyotga safarbar qilmaydi.

O'zbekiston iqtisodiyotining baynalminallashini va O'zbekistonning xalqaro bozorga o'z mahsulotlarini olib chiqishini va u yerda o'z o'rniga ega bo'lishini ta'minlaydi. Buning natijasida mamlakatimizning eksport salohiyatini o'sishi va to'lov balansi ijobiy qoldiq bilan yakunlanib borishiga zamin yaratadi. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan investitsiya siyosatining o'ziga xos xususiyati mahalliy xomashyo resurslarini chuqur qayta ishlashga hamda energiya tejankor va yuqori texnologiyalarga asoslangan yangi ishlab chiqarishlarni tashkil etishga yo'naltirilgan investitsiya loyihalarini amalga oshirishga ustuvor ahamiyat berilayotganida namoyon bo'lmoqda. Mamlakatimizga TTXIn jalb etish iqtisodiyotni yanada faollashtirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu holat pirovardida ishlab chiqarishni texnik va texnologik jihatdan uzluksiz yangilab borish, iqtisodiyotda chuqur tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, sanoatni modernizatsiya va diversifikatsiya qilishni izchil davom ettirish asosida 2030-yilga borib mamlakatimizda YAIM ishlab chiqarishni 2 marta oshirish vazifasini to'liq hal etishga imkoniyat yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi, "Chet el investitsiyalari bo'yicha yillik hisobot", 2024 www.stat.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi, "Investitsiya siyosatining rivojlanish strategiyasi", 2023
3. Beyard L. "Investitsiyalar nazariyasi va amaliyoti", Moskva, 2018
4. Todjiyev Sh.H. "Investitsiya faoliyati va boshqaruvi", Toshkent, 2020
5. Burkov A.Ye. "Chet el investitsiyalari va ularning milliy iqtisodiyotga ta'siri", Sankt-Peterburg, 2019
6. Melnik V.P. "Iqtisodiyotda investitsiyalarni tahlil qilish usullari", Kiyev, 2021
7. Sushama Deshmukh [2012], Effect of FDI on Emploment Generation International Referred Research Journal, [Online] p 28.
8. Valiyev B. Xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi roli. Moliya. // 2022 y. 6-soni 106-109 b.
9. Mirovie investitsii. Delovoy partner O'zbekistana, №5 (352), 1 fevral 2021, 3-bet.
10. Itolmasovich R. A. Turizm sohasida malakali kadrlar qo'nimsizligining holati va mavsumiylik muammosini hal etish yo'llari borasida tavsiyalar //Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. – 2024. – T. 4. – №. 03. – C. 447-452.
11. Raxmatov A. I. Turizm sohasiga malakali kadrlar tayyorlashdagi muammolar va ularning yechimlari borasida tavsiyalar //YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT. – 2024. – T. 1. – №. 5.
12. Rakhmatov A. I. ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS OF TRAINING HIGHLY QUALIFIED PERSONNEL IN THE FIELD OF TOURISM AND CHANGES IN THE FIELD OF EDUCATION IN THE TRAINING OF HIGHLY QUALIFIED PERSONNEL OF UZBEKISTAN //Colloquium-journal. – Голопристанський міський районний центр зайнятості= Голопристанский районный центр занятости, 2020. – №. 19-2. – C. 26-29.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
